

Zdzisław Lec

Biskupi wrocławscy w dobie reformacji i reformy Kościoła

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 2/1, 211-220

1995

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. ZDZISŁAW LEC

BISKUPI WROCŁAWSCY W DOBIE REFORMACJI I REFORMY KOŚCIOŁA

Celem niniejszego opracowania jest przybliżenie postaci biskupów wrocławskich, których rządy przypadły na trudny okres reformacji protestanckiej i powolnej reformy życia katolickiego, zapoczątkowanej przez dekrety i postanowienia Soboru Trydenckiego. Literatura dotycząca rozłamu religijnego na Śląsku w XVI stuleciu i katolickiej reformy jest dość bogata¹. Niektórzy ówczesni biskupi wrocławscy otrzymali nawet monografie. Warto jednak pokusić się o próbę syntezy działalności rządców rozległej diecezji w okresie, kiedy ważyły się losy jej istnienia.

Wybuch reformacji protestanckiej, zapoczątkowany wystąpieniem Marcina Lutera w 1517 r., przypadł na koniec rządów biskupa Jana V Turzo (1506–1520). Pochodził on z krakowskiej rodziny patrycjuszowskiej, która swoje interesy przerwuciła również na ziemię śląską. Jan już 11 II 1502 r. został wybrany koadiutorem biskupa Jana Rotha, a dnia 12 VIII 1503 r. otrzymał zatwierdzenie tej decyzji kapituły przez papieża Aleksandra VI. W posiadanie biskupstwa został wprowadzony 8 II 1506 r., a jego konsekracja nastąpiła 22 marca tegoż roku².

Turzo był człowiekiem wykształconym w Krakowie i Padwie. Posiadał tytuł magistra sztuk wyzwolonych i doktora prawa kanonicznego. Był entuzjastą humanizmu i wielbicielem Erazma z Rotterdamu. Prowadził jednak lekkomyślny tryb życia, trwoniąc pieniądze na swoje utrzymanie, życie dworskie i mecenat budowlany. Kapituła wrocławska krytykowała kilkakrotnie jego rozrzutność i styl życia. Asceza była mu obca, a w życiu wewnętrznym brakowało energii i inicjatywy. Namistnikiem Śląska był tylko w l. 1507–1509, odstepując swoją godność księciu Kazimierzowi II cieczyńskiemu³.

¹ J. Kopiec, *Historiografia diecezji wrocławskiej do roku 1821*. Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne. T. 45: 1982, s. 284 – 288.

² J. J. Menzel, *Johannes V. Turzo, Bischof von Breslau. W: Neue Deutsche Biographie*. T. 10. Berlin 1974, s. 482.

³ J. Mandziuk, *Działalność kościelna Jana V Turzo, biskupa wrocławskiego (1506–1520)*. Colloquium Salutis. 10: 1978, s. 119.

Luteranizm już za rządów Jana Turzo stawiał pierwsze kroki na Śląsku. We Wrocławiu pojawiły się pisma mnicha augustiańskiego z Wittenbergii, drukowane w tamtejszej drukarni. Śląscy książęta i miasta sympatyzowały z nową nauką. Tymczasem Turzo wymieniał listy z Erazmem i nawiązywał łączność z Lutrem i Melanchtonem, okazując im swoją życzliwość. Chciał być biskupem nowoczesnym, mającym kontakty z uniwersytetem w Wittemberdze. Popierał, być może nie w pełni świadomie, przyszłych reformatorów śląskich na czele z Janem Hessem⁴.

Biskup był przykładem człowieka o rozdwojonej naturze, który rozpoznawał wprawdzie słuszny kierunek postępowania i innym surowo nakazywał właściwy sposób działania, sam jednak tego nie urzeczywistniał i dlatego jego usiłowania musiały pozostać bezowocne. Trudził się wprawdzie, aby podnieść moralność podległego mu kleru, ale jednocześnie obciążał go wysokimi podatkami. Nic nie można mu zarzucić, jeśli chodzi o zarządzenia. Dnia 23 IV 1509 r. odbył synod diecezjalny, na którym zaostrzył dotychczasowe statuty i wprowadził w życie nowe postanowienia. Dnia 28 IV 1511 r. polecił na następnym synodzie przedstawić dekrety synodu prowincjonalnego z Piotrkowa i uczynił je obowiązującymi u siebie. Ponadto odbył jeszcze synody w l. 1512, 1514, 1517⁵. Wydawanie rozporządzeń, a ich wprowadzenie w życie, było na Śląsku dwiema różnymi sprawami. Kapituła katedralna ciągle zwracała biskupowi uwagę, aby bardziej uważał na dyscyplinę wśród duchowieństwa i wiernych⁶.

Wrocławską kapitułę prezentowała się w miarę dobrze. Większość kanoników było wykształconych, o moralności bez zarzutu. Ich obojętność kapłańska charakteryzowała się gorliwością w sprawach kościelnych. Temu gremium otworzyła oczy dysputa lipsta Lutra. Kanonicy zrozumieli do czego mnich augustiański zmierza i zajęli przeciwne stanowisko wobec niego. Na tym tle dochodziło do napięć między nimi a obojętnym i próżnującym biskupem. Kapituła obwiniała go o niedbałość w spełnianiu obowiązków i złą administrację. W następnych dziesiątkach lat upadku katolicyzmu na Śląsku i słabych biskupów, kapituła była tą siłą, która próbowała przeciwstawić się protestantyzmowi. Nie dała się zniechęcić beznadziejną sytuacją i była dla biskupów mocnym oparciem⁷.

⁴ J. J. Menzel, *Johannes V. Turzo...*, s. 483.

⁵ J. Sawicki, *Synody diecezji wrocławskiej i ich statuty*. Wrocław-Warszawa-Kraków 1963, s. 212-230.

⁶ Zob. C. Otto, *De Johanne V. Turzone, Episcopo Wratislaviensi Commentatio*. Breslau 1865.

⁷ O. Paulinyi, *Johann V. Thurzo, Bischof von Breslau*. W: F. Andrae, E. Graber, M. Hippe, *Schlesien des 16. bis 19. Jahrhunderts*. Breslau 1931, s. 1-6.

Po śmierci Biskupa Jana Turzo, który zmarł na gruźlicę w wieku 56 lat, kapituła dnia 1 IX 1520 r. wybrała subdiakona Jakuba Salzę na ordynariusza wrocławskiego. Ze względów politycznych i fiskalnych otrzymał on zatwierdzenie papieskie dopiero 24 VII 1521 r., a sakrę biskupią przyjął 17 grudnia tegoż roku.⁸

Jakub Salza studiował w Lipsku, Bolonii i Ferrarze, gdzie uzyskał doktorat obojga praw. Był więc mężem uczonym, posiadał doświadczenie przede wszystkim w dziedzinie prawnej, przenikliwy rozum i dar wymowy. Brakowało mu jednak wykształcenia teologicznego. Ponadto był uzdolnionym zarządcą i administratorem. Niestety jego uzdolnieniom nie odpowiadał charakter. Był bowiem człowiekiem lubiejącym spokój, łagodnym, ustepliwym i słabym, o właściwościach fatalnych w okresie, który wymagał siły i męstwa. Kiedy spotykały go sytuacje nieprzyjemne i przykre, wówczas nie chciał o nich wiedzieć, ani słyszeć. Stosując metodę zamykania oczu na zło, wierzył, że zyska na czasie, lecz w tym przypadku czas pracował przeciwko niemu. Brakowało mu męstwa i odwagi, dlatego schodził z drogi.⁹

Na początku lat dwudziestych XVI stulecia luteranizm szybko rozszerzał się na Śląsku. Książę Fryderyk II legnicki, jako pierwszy władca śląski, przyłączył się do protestantyzmu, wprowadzając go przez urzędowy przymus. Katolicy przez długi czas stawiali opór. Decydującym dla losu wiary na Śląsku było odniesienie do niej Wrocławia, głównego miasta tej dzielnicy. Tutaj zaś rada miejsca opanowana była już przez zwolenników nowej nauki. W 1523 r. rajcy miejscy powołali ks. Jana Hessa na stanowisko proboszcza kościoła miejskiego p.w. św. Marii Magdaleny bez pytania o zgodę biskupa. Pod koniec 1524 r. Hess, cieszący się już znaczną popularnością po odbyciu słynnej dysputy wrocławskiej, polecił wprowadzać kult luterkański do kościołów miasta. Tak więc od tego czasu Wrocław coraz bardziej przechodził na stronę protestancką. W 1525 r. po raz pierwszy nie dopuszczono do odbycia publicznej procesji Bożego Ciała. Nuncjusz apostolski Giovanni Morone pisał dnia 2 VI 1538 r. z Wrocławia, że całe miasto jest zarażone luteranizmem, a katolicy ze strachu ukrywają swoją wiarę. Także w innych księstwach śląskich wprowadzono innowierstwo. Od 1536 r. niszczone w sposób planowy katolicyzm w księstwach ziębickim i oleśnickim. Za rządów

⁸ A. Sabisch, *Die Bischöfe von Breslau und die Reformation in Schlesien*. Münster 1975, s. 48.

⁹ C. Otto, *Über die Wahl Jacobs von Salza zum Bischof von Breslau und die derselben unmittelbar folgenden Ereignisse*. Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens. T. 11: 1871, s. 303-327.

biskupa Jana większa część Śląska dostała się pod wpływ protestantyzmu¹⁰.

Biskup Jakub Salza zawiódł prawie całkowicie w obliczu akcji odchodzenia od starej wiary. Był niezdecydowany i w decyzjach połowiczny. Wzbudzał podejrzenie, że dla niego sprawy fiskalne były ważniejsze, aniżeli problemy wiary. Kapituła katedralna przewyższała go zdecydowanie w działaniach zmierzających do zachowania katolicyzmu. Ciągle przypominała mu o biskupich obowiązkach. Tak więc proponowała – acz bezskutecznie – przeniesienie się biskupa z Nysy do Wrocławia, aby w tym szczególnie trudnym czasie mógł poważnie podjąć działalność rządcy diecezji. Do prawie każdego biskupiego zarządzenia musiano go zachęcać i mobilizować, a on bagatelizował wydarzenia związane z postępem protestantyzmu. Tolerował małżeństwa duchownych i nie myślał o działalności synodalnej, z wyjątkiem jednego synodu odbytego we Wrocławiu w 1523 r.¹¹

Biskup Jakub posiadał jednak pewne odczucie ogromnego dzieła zniszczenia, jakie wyrządziła reformacja. W 1522 i 1525 r. w swoich listach do papieży Hadriana VI i Klemensa VII przedstawił niszczące następstwa rozszerzającego się błędnowierstwa. W 1524 r. domagał się odbycia soboru i proponował obsadzenie wyższych urzędów kościelnych ugruntowanymi w wierze i uczonymi osobami oraz przygotowanie odpowiednich teologów do zwalczania innowierstwa¹².

Aczkolwiek biskup Jakub nie skłaniał się do protestantyzmu, to jednak zachował się w ten sposób, że takie mniemanie mogło się zrodzić w umysłach współczesnych. Typowym przykładem jego niewłaściwej postawy było ustanowienie luteranina, kanonika Dominika Schleupnera kanclerzem dworu biskupiego. Ponadto opinię temu biskupowi psuła jego własna rodzina, która na Śląsku związała się z luteranizmem. Biskupowi po prostu brakowało energii. Gdyby występował zdecydowanie odstępstwo w wierze nie byłoby tak wielkie.

Następny biskup wrocławski, Baltazar z Promnicy (1539–1562), został wybrany przez kapitułę 18 IX 1539 r. Prekonizację papieską otrzymał 21 IV 1540 r., a jego konsekracja przesunęła się o 2 lata ze względu na pożar katedry wrocławskiej. Pochodził z zamożnego

¹⁰ Zob. P. Konrad, *Die Einführung der Reformation in Breslau und Schlesien*, Breslau 1917.

¹¹ J. Sawicki, *Synody...*, s. 231–234.

¹² H. Hedin, *Originalbriefe des Bischofs Jacob v. Salza an die Päpste Clemens VIII und Paul III. betreffend seine Stellung zur Reformation (1524–1536)*. Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens. T. 62: 1928, s. 82–85; 95–100.

śląskiego rodu szlacheckiego. Studia odbył we Frankfurcie n/Odrą i w Wittenberdze, zdobywając licencjat z prawa. Do stanu duchownego wstąpił bardziej ze względów materialnych, aniżeli z powołania. Był bardziej politykiem niż biskupem, stąd zaniedbywał swoje obowiązki kościelne, sądząc, że w ten sposób może bez przeszkód prowadzić interesy polityczne. W pierwszym 10-leciu swoich rządów nie odbył ani wizytacji kanonicznej, ani synodów diecezjalnych. Od 1545 r. nie miał biskupa pomocniczego. Chociaż król Ferdynand osobiście polecał mu uczestniczenie w Soborze Trydenckim, nie skorzystał z tej oferty. Nie przyjął też kolejnej zachęty władcy, by 12 Ślązaków wysłać na studia do Rzymu, gdzie powstało słynne kolegium Germanicum¹³.

W czasie długich rządów Baltazara z Promnicy protestantyzm uczynił dalsze postępy na Śląsku. W 1539 r., po śmierci księcia Jerzego, zapanował w księstwie żagańskim. Błędną naukę Lutra próbowano wprowadzać w księstwach: głogowskim, świdnicko-jaworskim i wrocławskim. Akcja protestancka ogarnęła nawet biskupie księstwo nysko-otmuchowskie. W hrabstwie kłodzkim książę Ernest bawarski usiłował wspierać religię katolicką, ale po jego śmierci protestantyzm ogarnął i tamtejsze tereny.

Pobyty i studia Baltazara w Wittenberdze były przypuszczalnie powodem jego późniejszego, ustępliwego odnoszenia się do luteranizmu. Umiarkowane, niemal niekościelne ustosunkowanie się do walki o wiarę, było znane już przy jego wyborze na biskupa. Wybór ten bowiem popierała wrocławska rada miejska, która obiecywała sobie, że nowy biskup nie będzie stwarzał przeszkód w rozwoju luteranizmu. Przywódcy reformacji z okazji jego wyboru ślali doń swoje listy gratulacyjne. I rzeczywiście, biskup Baltazar wobec protestantyzmu był ustępliwy i słaby. Z największym spokojem śledził postępy luteranizmu i właściwie nic nie uczynił, by wystąpić przeciwko nowej wierze. Milczał, gdy w różnych pismach występowano przeciwko duchowieństwu. Jego zażyłe stosunki z protestanckimi księżętami śląskimi hamowały energiczniejszą akcję przeciwko rozszerzaniu się herezji. Osobom prezentowanym na kościelne stanowiska udzielał poparcia bez pytania, czy wyznają one katolicyzm. Wobec takich faktów, trzeba stwierdzić, że biskup Baltazar jawnie popierał innowierstwo¹⁴.

Biskup Baltazar przyczynił się przede wszystkim do sprotenstanzowania własnego księstwa nysko-otmuchowskiego. Ustanawiał

¹³ H. Ditttrich, *Bischof Balthasar von Promnitz. Kurzes Lebensbild*. W: 25. *Jahresbericht des Neisser Kunst- und Altertumsvereins*. Neisse 1921, s. 7-9.

¹⁴ A. Sabisch, *Die Bischöfe von Breslau...*, s. 62-65.

tam proboszczów, skłaniających się do nowinkarstwa religijnego, tolerował nowatorstwo w kazaniach i nic nie uczynił przeciwko samowoli w liturgii. Przeciwników nowej nauki zachęcał do spokoju i ustepliwości, zamiast wesprzeć ich w walce obronnej. Papież Paweł IV podejrzewał go o herezję i przypisywał mu zamiar zmierzający do zwalczania katolickiej religii, co jednak nie było prawdą. W pewnym okresie Stolica Apostolska zamierzała wytoczyć mu proces, jako zwolennikowi luteranizmu¹⁵.

O tym, że energiczne posunięcia biskupa były możliwe i oczekiwali ich katolicy, pokazywały wielokrotne wystąpienia kapituły katedralnej. Dnia 28 I 1558 r. zwróciła się ona do biskupa, chcąc go skłonić do osobistej wizytacji biskupstwa. Także król Ferdynand w 1551 r. stwarzał mu możliwości wizytacji księstw na Górnym i Dolnym Śląsku. Biskup jednak nie podjął żadnej wizytacji. Jeśli już angażował się w jakieś wysiłki kapituły, zmierzające od obrony religii katolickiej, czynił to pod przymusem i ze względu na różne zobowiązania¹⁶. Był typowym biskupem kompromisu. Zmarł 20 I 1562 r. w Nysie i został pochowany w tamtejszym kościele św. Jakuba. Pozostawił swoim następcom diecezję, którą Filip Melanchton nazwał „najspokojniejszym Kościołem na terenie ówczesnej Rzeszy”¹⁷.

Kolejny biskup wrocławski, Kasper z Łagowa (1562–1574), był bardzo związany z dworem cesarskim. Cesarz Ferdynand I prezentował go na biskupstwo we Wiednu–Neustadt. Papież Pius IV osadził go tam 13 III 1560 r., Natomiast kapituła wrocławska 16 II 1562 r. dokonała elekcji Kaspra na biskupa wrocławskiego. W tym przypadku Pius IV ustąpił i z dniem 17 IV 1562 r. Kasper z Łagowa stał się ordynariuszem wrocławskim¹⁸.

Za rządów nowego biskupa sytuacja religijna i kościelna Śląska pogarszała się niemal z dnia na dzień. Prowincję opanowali luteranie, kalwini, schwenkfeldianie i anabaptyści. Wobec takiego rozwoju sytuacji również postawa cesarza Maksymilianiana II nie była bez winy. Władca bowiem w okolicznościach konfliktowych stawał po stronie protestantów¹⁹.

Na początku swoich rządów biskup Kasper okazywał pewien zapał, ale brakowało mu wytrwałości. Prawdopodobnie ze względu

¹⁵ W. Marschall, *Geschichte des Bistums Breslau*. Stuttgart 1980, s. 66–67.

¹⁶ A. Sabisch, *Die Bischöfe von Breslau...*, s. 62–65.

¹⁷ J. Mandziuk, *Kościół katolicki na Śląsku pod panowaniem habsburskim*. Saeculum Christianum. R. 1: 1994, nr 1, s. 70.

¹⁸ Zob. K. Engelbert, *Kaspar von Logau, Bischof von Breslau (1562–1574)*. Breslau 1926.

¹⁹ Tenże, *Beiträge zur Geschichte des Breslauer Bischofs Kaspar von Logau (1562–1574)*. Archiv für schlesische Kirchengeschichte. 10: 1952, s. 140–147.

na sympatyzowanie cesarza Maksymiliana II z protestantami, także i on coraz bardziej przez palce patrzył na postępy innowierstwa. Przez większą część swoich rządów był całkowicie obojętny w obronie wiary. Utrzymywał przyjacielskie stosunki z protestanckimi księżętami. Niektóre wiodące urzędy obsadzał luteranami. W 1571 r. jednego z protestantów, Szymona Hanniwalda, zamianował kanclerzem księstwa biskupiego. Pod jego okiem powstawały nowe parafie luterskie, a księża żenili się w księstwie nyskim. W słynnym nyskim gimnazjum uczyli nauczyciele sprzyjający luteranizmowi²⁰.

Kapituła katedralna skarżyła się często na opieszałość biskupa, któremu bardziej zależało na zbieraniu pieniędzy, niż na zachowaniu katolicyzmu. Nadal nie było obsadzone stanowisko biskupa pomocniczego. Otwarte w 1565 r. seminarium duchowne we Wrocławiu nie miało odpowiednich funduszy. Generalne zebranie kapituły w dniu 1 VI 1568 r. wyraziło zarzuty przeciwko rządcy diecezji, podkreślając jego opieszałość w wypełnianiu obowiązków i chciwość pieniędzy. Kapituła ciągle wzywała biskupa do obrony praw Kościoła i pamiętania o swoim urzędzie. Kilkakrotnie zachęcała go do przeprowadzenia wizytacji diecezji w myśl dekretów potrydenckich. Wreszcie w 1570 r. udało się uzyskać zgodę na wizytację, którą w części biskupstwa przeprowadzono w roku następnym. Biskup Kasper w wieku 50 lat zmarł na suchoty w Nysie i został pochowany w tamtejszym kościele św. Jakuba, a bracia wzniesli mu renesansowy pomnik nagrobny.

Od wyboru biskupa Marcina Gerstmann (1574–1585) nastąpiło powolne wprowadzanie reform Soboru Trydenckiego w diecezji wrocławskiej. Gerstmann był kandydatem cesarza Maksymiliana II. Został wybrany 1 VII 1575 r. przez kapitułę na stolicę biskupstwa śląskiego. Już 1 IX 1575 r. otrzymał prekonizację papieską, a 6 lutego następnego roku przyjął konsekrację biskupią²¹.

Nowy rządca diecezji pochodził z Bolesławca Śl., gdzie urodził się 8 III 1527 r. w rodzinie protestanckiej²². Studiował we Frankfurcie n/Odrą i w Padwie, uzyskując tam doktorat obojga praw. W Padwie prawdopodobnie przyjął katolicyzm. Interesował się nauką, w sprawach urzędowych wykazywał mądrość i zręczność. Brak mu było jednak stanowczości. Często też chorował, a dolegliwości powiększyły się z chwilą objęcia obowiązków biskupich.

²⁰ Tenże, *Massnahmen des Bischofs Kaspar von Logau (1562–1574) zur Hebung des Katholizismus im Bistum Breslau*. Archiv für schlesische Kirchengeschichte. 3:1938, s. 127–151; 4: 1939, s. 149–164.

²¹ J. Jungnitz, *Martin von Gerstmann, Bischof von Breslau*. Breslau 1898, s. 41–47.

²² J. Mandziuk, *Gerstmann Marcin*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. 5. Lublin 1989, szp. 1023.

Wrocławska kapituła katedralna miała nadzieję na uzyskanie w Marcynie Gerstmannie zdecydowanego obrońcę wiary katolickiej. Jednakże nowy ordynariusz ufał bardziej dyplomacji, aniżeli zdecydowanej walce z protestantyzmem. Jako namiestnik Śląska nie wykorzystywał też swojej państwowej pozycji do obrony katolicyzmu. Miał bliskie kontakty z księciem Jerzym II brzeskim, uważanym powszechnie za przywódcę śląskich protestantów. Owa przyjaźń biskupa katolickiego z księciem luteraniskim była źle widziana wśród gorliwych katolików, których było coraz więcej. W postawie tolerancyjnej brakowało biskupowi konsekwencji. M.in. na miejscu kancлера księstwa biskupiego utrzymywał nadal luteranina Szymona Hanniwalda, może dlatego, że obaj pochodzili z Bolesławca Śl.

Jednakże biskupa Marcina Gerstmanna można uważać za pierwszego reformatora życia religijnego w duchu Soboru Trydenckiego na terytorium Śląska. W 1575 r. przeniósł seminarium duchowne z Wrocławia do Nysy, by ochronić kleryków przed wpływem otoczenia protestanckiego. W 1577 r. postarał się o mianowanie biskupa sufragana w osobie Adama Weisekopfa. W 1579–1580 przeprowadził wizytację diecezji, w wyniku której odbył synod diecezjalny we Wrocławiu w 1580 r. Przyjął na nim statuty synodu piotrkowskiego z 1577 r., dotyczącego akceptacji dekretów trydenckich w metropolii gnieźnieńskiej²³. Do Wrocławia sprowadził po raz pierwszy jezuitów i zlecił im duszpasterstwo w katedrze. Przykładał również dużą wagę do reformy klasztorów. Zmarł 23 V 1575 r. w Nysie i został pochowany w kościele św. Jakuba.

Kontynuację reformy potrydenckiej w diecezji wrocławskiej prowadził następny biskup Andrzej Jerin (1585–1596). Pochodził on ze Szwabii i jako „Germanik” został 1 VII 1585 r. jednogłośnie wybrany ordynariuszem wrocławskim przez kapitułę katedralną. Prekonizację papieża Sykstusa V otrzymał 31 VIII 1585 r., a 3 lutego następnego roku przyjął konsekrację biskupią.

Nowy biskup uchodził za dobrego teologa i pobożnego duchownego. Za jego pontyfikatu rozpoczął się lepszy okres dla katolicyzmu śląskiego²⁴. Biskup troszczył się o zwrot utraconych dóbr kościelnych, zdecydowanie dążył do obsadzania parafii katolickimi kapłanami, mając wiele trudności ze strony protestanckich patronów. Przywiązał dużą wagę do spraw seminarium duchownego w Nysie i ufundował tam zakład naukowy „Pedagogium Sancti Andreae” dla 24 młodzieńców z rodzin szlacheckich²⁵. W 1592 r. przeprowadził

²³ J. Sawicki, *Synody...*, s. 253–265.

²⁴ J. K ö h l e r, *Jerin Andreas*. W: *Neue Deutsche Biographie*. T. 10. Berlin 1974, s. 413–414.

²⁵ W. U r b a n, *Zarys dziejów diecezji wrocławskiej*. Wrocław 1962, s. 189.

synod diecezjalny, którego statuty dotyczyły duszpasterstwa i służby Bożej, kazań i nauczania, kleru i majątku kościelnego²⁶. Był mecenasem sztuki, fundując dla katedry wrocławskiej przepiękny ołtarz główny, zachowany we fragmentach do dzisiaj. Miał świadomość – spustoszenia diecezji przez protestantyzm i dlatego jego raport z 10 VI 1586 r. jest wstrząsającym dokumentem.

Biskup Andrzej Jerin zmarł 5 XI 1596 r. w Nysie i został pochowany w katedrze wrocławskiej. Po jego śmierci rozgorzała walka podczas elekcji nowego biskupa między partią śląską i szwabską w kapitule katedralnej²⁷.

Kandydatem cesarza Rudolfa II był scholastyk wrocławski Paweł Albert. Kapituła jednak 5 XII 1596 r. wybrała kanonika Bonawenturę Hahna. Papież Klemens VIII początkowo opowiedział się za kandydatem kapituły, ale pod wpływem dworu cesarskiego zmienił zdanie i dał do zrozumienia Hahnowi, by zrezygnował z urzędu. Tak też się stało. Dnia 18 III 1599 r. papież określił jego wybór za nieważny i zarządził nowe wybory. W takich okolicznościach dla katolickiej odnowy nie wydarzyło się nic szczególnego²⁸.

Nowym biskupem wrocławskim został wybrany w dniu 5 V 1599 r. wspomniany wyżej scholastyk Paweł Albert (1599–1600). Pochodził on ze Szwabii. Studia odbył w Collegium Germanicum, a w Bolonii uzyskał doktorat z teologii. Był człowiekiem bardzo zdolnym, znał języki obce, wykazywał gorliwość duszpasterską, lecz był przesadnie ambitny. Zmarł przed przyjęciem sakry biskupiej dnia 6 V 1600 r. i został pochowany w kościele św. Jakuba w Nysie.²⁹

Po pewnym uspokojeniu kapituła wrocławska, nie bacząc na polecenia cesarskie, wybrała dnia 18 VII 1600 r. biskupem śląskim Jana Sitscha (1600–1608). Elekt otrzymał 24 I 1601 r. prokonizację papieża Klemensa VIII.

Nowy biskup pochodził ze starego rodu śląskiego. Studia odbył w Krakowie, Wiedniu i prawdopodobnie we Włoszech.³⁰ Był człowiekiem zdolnym i czystych obyczajów. Za główny cel swojej działalności stawiał sprawę rekatolicyzacji Śląska. W księstwie biskupim usuwał protestantów z piastowanych urzędów. Wpływał na cesarza Rudolfa II, by stosował ostre środki zmierzające do wzmocnienia katolicyzmu. Nie zawsze znajdował posłuch u zmiennego i słabego władcy. W niektórych kościołach udało mu się wprowadzić

²⁶ J. Sawicki, *Synody...*, s. 265–278.

²⁷ J. Jungnitz, *Die Bischofswahl des Bonawentura Hahn 1596*. Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens. T. 34: 1900, s. 254.

²⁸ Tamże, s. 255–263; 270.

²⁹ Tamże, s. 284–284.

³⁰ W. Marschall, *Geschichte...*, s. 76.

z powrotem kult katolicki. Stwarzał trudności luterańskim predykanom i energicznie bronił praw kościelnych. Czasami w jego wysiłkach miał wsparcie możnowładców, jak Abrahama von Dohna. W l. 1602–1606 dokonał na szeroką skalę zakrojoną wizytację diecezji. Następnie odbył synod diecezjalny³¹. W swoich dwóch relacjach „ad limina” z 1601 i 1605 r. przedstawił trudne położenie Kościoła katolickiego na Śląsku i zarysował program wielkiej akcji rekatozacyjnej³². Swój majątek podzielił w testamencie na trzy części: dla rodziny, na dokończenie rozpoczętych dzieł budowlanych i dla ubogich. Zmarł 25 V 1608 r. w Nysie i tam znalazł miejsce wiecznego spoczynku, podobnie jak wielu jego poprzedników.

Obraz taki przedstawiają biskupi wrocławscy omówieni w powyższym opracowaniu jest dwuwarstwowy. Jedni, żyjący w dobie rozbitcia wyznaniowego na Śląsku, często lekceważyli niebezpieczeństwo protestantyzmu i sprawiali nawet wrażenie pewnemu sprzyjaniu innowierstwu. Drudzy, kierujący rozległą diecezją w okresie odnowy potrydenckiej, usiłowali przeprowadzić rekatozyczację biskupstwa, któremu groziło unicestwienie. Doświadczenie płynące z analizy postaw rządców Kościoła wrocławskiego nie powinno być dzisiaj zmarnowane. Kościół Chrystusowy ciągle żyje i rozwija się, mimo iż jego członkowie są czasem beznadziejni.

DIE BISCHÖFE VON BRESLAU IN DER EPOCHE DER REFORMATION UND DER REFORM DER KIRCHE

(Zusammenfassung)

Näherste Umgebung der breslauer Bischöfen – das Domkapitel presentierte sich gut im besprechenden Zeitbereich. In der Zeit des Niedergangs der Religion in Schlesien und der schwachen Bischöfen war es die Kraft, welche es probierte gegen den Protestantismus sich zu widersprechen.

Mit den Bischöfen war es unterschiedlich. Johannes Turzo widersagte sich nicht energisch gegung die neue Lehre. Später, in der Jahren 1520-1574, hatte das Schlesien drei schwache Bischöfe: Jakob von Salza, Balthasar von Promnitz und Kasper von Logau, welche sich passiv angesichts der protestantischen Gefahr verhaltenen. Ferner, Martin Gerstmann (1574-1585) und Andreas Jerin (1585-1596) führten die Reform in diesem Bereich, welcher noch katholisch war. Zwei weitere Bischöfe: Bonaventura Hahn und Paul Albert bekleideten das Amt sehr kurz und haben für die katholische Reform nichts besonderes gemacht. Bischof Johannes VI. Sitsch (1600-1608) nahm sich schliesslich entscheidend für die katholische Erneuerung seiner Diözese vor.

³¹ J. Sawicki, *Synody...*, s. 278–282.

³² J. Kopic, *Relacje biskupów wrocławskich „ad limina” z XVII i XVIII wieku*. Nasza Przeszość. T. 68: 1987, s. 99